

Маё паходжаньне⁴⁴³

Я, Юры Попка, нарадзіўся дня 7.10.1912 году на хутары Высокі Груд, воласьці Гарадзечнянскай, на Пружаншчыне, ад бацькоў Сымона й Ганны Попка. Дзявочае прозьвішча мацеры – Іванюковіч.

Мой дзед па бацьку называўся Хведар Попка, паходзіў зь вёскі Брады, дзе радзіўся й мой бацька.

Мой бацька зь дзьвюма сёстрамі яшчэ малымі дзецьмі засталіся сіротамі – памерла маці. Дзед мой ажаніўся з другой, але ўжо тады, калі пераехаў у Высокі Груд. Ад другой жонкі, майго бацькі мачахі, дзед меў яшчэ шэсьць дзяцей: чатыры дачкі й два сыны. Агулам сям'я складалася з шасьці дзяцей ад другой жонкі і ад першае тры, разам дзевяць дзяцей, двух бацькоў, дык разам аж адзінаццаць чалавек сям'і.

Дзед вёў гаспадарку і адначасна займаўся паляваньнем у Пушчы Белавескай, якая гранічыла зь вёскай Брады. Каля Брадоў працякала рака Лясная, па якой вясной сплаўлялі вялікія масы дрэва.

Абставіны жыцьця падзейнічалі на натуру майго дзеда – ён быў цвёрды характарам, што задумаў, тое зрабіў, і заўсёды зь вялікім размахам.

Як толькі скончылася паншчына й было дазволена сялянам купляць зямлю, дзед мой адразу пачаў скупліваць палоскі ня толькі ў Брадох, але й за Брадамі. Дапамагалі яму ў гэтым грошы – золата, якога меў дастаткова. Варта зрабіць тут паясьненьне, скуль ён іх узяў.

У 1812 годзе, як Напалеон ішоў на Маскву, каля Паддубнога адбылася бойка паміж францускай арміяй і рускімі казацкімі

⁴⁴²Юры Жывіца (1912-1992) – пісьменьнік, грамадзкі дзеяч, заснавальнік Беларускага музэю ў Нямеччыне.

⁴⁴³Друкуецца паводле рукапісу, які захоўваецца ў архіве БНІМа (Нью-Ёрк). Рукапіс мае падзаглавак: Нямеччына, Віндсбэрг – Пірмазэн, 1954 г.

адзеламаі, дзе й да сёння стаіць памятник. Вось-жа зараз пасля бойкі дзядзька майго дзеда пайшоў на пабаявіска й там знайшоў каня, які пасвёўся ў балоце. Гэта быў французкі конь. Ён забраў яго й прывёў дамоў. На каню было сядло, а каля сядла каса з грашмыма й золатам. Гэтыя грошы праляжалі ў дзядзькі дзедавага пад печкаю болей пяцідзсяці гадоў, прыблізна да 1867 г. Ці дзядзька аддаў гэтыя грошы дзеду, ці яны былі як пасьмяротныя спадкі, гэтага ня ведаю.

Маючы золата, маючы даходы з паляваньня ды з гаспадаркі, дзед мой мог пазволіць сабе на закупы зямлі. Пасля пачаў купленья палоскі прадаваць, а купляць зямлю на Высокім Грудзе.

Высокі Груд – гэта востраў сярод балота, якіхсьці 60 дзсяцін. Найбліжэйшая лучнасьць праз балота была каля адной вярсты да двара Роўнае.

У той час, як дзед купляў на супалку Высокі Груд, там пераважна рос дубовы лес, толькі малы кусок абрабляўся дваром (Роўнае).

Гэты кусок быў на найвышшым месцы й да сённяшняга дня называецца Старапаліца. У той час не было яшчэ грэблі, і на Высокі Груд абрабляць Старапаліцу езьдзілі на валах па Старой грэблі, па якой маглі прайсьці толькі валы, бо была загачана толькі малою колькасьцю лазы. Побач грэблі быў канал, па якім езьдзілі чаўном. Зімой, як замярзала балота, перавозілі жыта ці авёс у двор.

Закупіць цэлы Высокі Груд дзед мог сам, але ён баяўся, бо лес, які тады яшчэ рос, трымаў сырасьць, і быў сумніў, ці зямля будзе надавацца пад ральлю. Дзед не хацеў рызыкаваць. Ён набраў сабе супольнікаў, здаецца, яшчэ чатыры чалавекі. Сам купіў, здаецца, дваццаць дзсяцін. Выбраў сабе месца, зь якога найбліжэй было з балота да двара. За свае грошы закупіў паласу зямлі – балота на грэблю, дзсяць дзсяцін лесу, які рос на балоце, і ўвесь угаціў у балота, але грэблю зрабіў, што можна было па ёй ехаць коньмі.

Каб пазбыцца суседзяў, ён не дазволіў ім езьдзіць грэбляй. Суседзі былі змушаны прадаць яму сваю зямлю. Ён хоць і змусіў іх прадаць такім чынам, але заплаціў добра за зямлю, так што яны змаглі купіць сабе таксама добрыя кавалкі зямлі й нават хутары.

Дзед ад таго часу стаўся гаспадаром якіх 100 дзсяцін. Праз балота не даходзілі суседзі, і ён чуўся, як у собскай дзяржаве.

Мой бацька падрос і ажаніўся, за пасаг пабудаваў велізарную хату, у якой жылі ўсе, ды гаспадарыў, працаваў з работнікамі, а дзед займаўся паляваньнем, разьяжджаў, гандляваў ды залагоджваў іншыя справы.

Варта зазначыць, што дзед быў вельмі хітры, разумны чалавек. Ён быў заўсёдным дарадчыкам у пана ня толькі, як гаспадарку весьці, але і як весьці іншыя справы. Разьяжджаў з панамі па таргах, калі прадаваліся маёнткі. За гэта паны добра яму плацілі, вазілі брычкамі.

Ясна, дзед меў і сваю брычку. Меў найпрыгажэйшыя коні ў той час на Пружаншчыне. Ён быў першым чалавекам, які стаў прадаваць сыры й масла на рынку ў Пружане.

Але дасягнутым дзед мой не задавальняўся. Ён шукаў заўсёды нешта новае. У самой Пружане купіў цагельню ў канцы Забродзкай вуліцы. Ад вёскі Жабін аж да вёскі Харкі купіў рэчку на якіх пяць кілёмэтраў ды хацеў пабудаваць каля Харкоў на гасьцінцы вадзяны млын. Аднак вайна перашкодзіла ягоным плянам.

З жалем пакідаў дзед, як і ўся сям'я, родны свой хутар, калі трэба было выяжджаць у Расею ў часе Першае сусьветнае вайны.

На хутары засталася ўсё багацьце: жывёла, коні, авечкі, сьвінні, вялікі дом, дзьве клуні з драўлянаю малатарняю, дзьве аборы, два сьвірны.

У Баранавічах захварэла мая сястра Марылька й цётка Вера на тыфус. Сястра там-жа й памерла. Цётка Вера памерла на Ўкраіне.

Мае бацькі аддзяліліся ад сваіх бацькоў, і мы ў вёсцы Кадніцы Харкаўскай губэрні жылі асобна. Пасьля пераехалі ў вёску Мняхкаўку. Усё гэта было недалёка разьезду Рэпкі.

Апрача мяне, было яшчэ ў жывых тры сястры – Антаніна, Юля й Серафіма. Я быў наймалодшым, пятым дзіцём. Наша сям'я была зь сямі чалавек.

З Украіны, каб ня йсьці ў армію, бацька паехаў у Мурманск на пабудову порту. Мы з мацераю й сёстрамі засталіся самі. Жылося нам там на паўбяды. Як у казках, я бачыў сваю хату й слухаў пра Высокі Груд, дзе „многа ваўкоў”, як гаварыла мне маці.

Але трэба вярнуцца да бацькоў мае мацеры.

Якаў Іванюковіч – гэта бацька мае мацеры, а мой дзед. Бацькі мацерыны паходзілі зь вёскі Мартынюкі, каля Каменца Літоўскага. Таксама вельмі зраньня, як кончылася паншчына, пакінулі сваю вёску й пераехалі на Прылуччыну нашае воласьці, дзе купілі зямлю. Аднак доўга там не жылі, бо, як толькі падрасьлі дзеці, набралі на сіле, мой дзед па мацеры купіў двор, усяго 220 дзесяцін зямлі з палацам, каля вёскі Свацьбічы, які й называўся гэтым-жа імем, пятнаццаць вёрст ад Бярозы Картускай па шашы на Кобрын. Перад самай вайной старгаваў дзед Якаў вялікі маёнтак каля Высока-Літоўска, на 1200 дзесяцін зямлі, з суконнай фабрыкай, але вайна не дазволіла здзейсьніць

задуманья пляны. Выехаў у Расею й там памёр з бабулькай, сваёй жонкай. Разам пахаванья.

Мая маці мела яшчэ тры сястры й чатыры браты.

Іваноківчы вызначаліся сваёй працавітасьцю, чэснасьцю, музыкальнасьцю й дабротой сэрца, мелі больш спакойны характар. Дзед быў добры гаспадар. Кіраваў і суседнім дваром. Кожны дзень вазілі яго брычкаю на поле.

Попкі вызначаліся таксама працавітасьцю, чэснасьцю, ваяўнічасьцю, хоць у агульным былі таксама спакойныя, а былі помсьлівыя тады, калі нехта дакучаў.

Якаў Іванюковіч у вышытай кашулі й пасталах хадзіў па сваім палацы, аднак карыстаўся, як мой дзед Хведар Попка, вялікай пашанай ня толькі сярод акружаючых сялян, але сярод начальства, бо, апрача таго, што дзяды былі багатыя й чэсныя, яны былі адначасна й разумныя.

Дзяды адышлі ў небыцьцё, а засталіся толькі нашчадкі.

Дзед па бацьку вярнуўся зь бежанцаў са сваёй сям'ёй. Памёр у сваёй хаце. Пахаваны на магільніку каля царквы ў Гарадэчні. Што сталася зь ягонай жонкаю – ня ведаю, бо вайна й маё выгнаньне парвала ўсякую лучнасьць.

Першым вярнуўся на Высокі Груд мой бацька зь сёстрамі Антанінай і Серафімай. Мы з маці й сястрой Юляй засталіся яшчэ на Ўкраіне. Бацька застаў наш хутар амаль што зруйнаваным. На ім сядзеў наш колішні парабак Даніла Кавальчук з Жабіна і абрабляў кавалкамі поле. Поле зарасло лесам, маладняком, які пасья трэба было карчаваць. Аднае аборы сыцены заўсім разабраныя, і немцы дэлямі вылажылі кладкі на грэблі, якія праляжалі да маіх апошніх дзён у родным хутары. Іншая абора была часткова разабраная. Клуні, сьвірны, сьвінюшнік, каменны склеп, як і хата, засталіся цэлымі.

У хуткім часе, як вярнуўся дзед са сваёй сям'ёй, мой бацька пабудаваў сабе новую хату з паўдэляў, забраў сьвіран і клуню ды перасяліўся на новую ўсадзьбу. На новай усадзьбе пабудавалі мы яшчэ раз новую хату, а са старой зрабілі хлёў, пабудавалі два скляпы, у якіх складаліся пасья сыры. Была пабудаваная новая маленькая сыраварня. Засаджаны быў садочак, высаджана бацькам дубовая алейка на паўночным баку двара, мной засаджана алейка ліпавая каля дарогі, якая з дарогі вяла на наш двор. Калі сёння прыпамінаю наш двор, які, як у вяночку, так сярод зелены быў, сярод бярозак і дубоў, ліпаў, дык сьлёзы коцяцца мімаволі... Там было столькі ўложана працы! Там прайшлі маладыя гады! Там адчуў сямейнае шчасьце! Там

была радасьць! Там усё засталася, там і цяпер мае думкі й сэрца, хоць я тут, на чужыне!

Высокі Груд быў падзелены на тры часткі. Мы дасталі сярэдняю.

Дядзька Хведар ажаніўся зь Серафімай Шышко, меў трох дзяцей і пасяліўся на Старополіцы. Жонка й сын хутка памерлі. Засталіся дачкі Тамара і Іля.

Дзядзька Валодзя таксама ажаніўся. Меў болей дзяцей. Ён застаўся на старым месцы, у хаце, якая куплена была на пасаг маёй мацеры. Пры ім жыла бабулька. Быў музыкант-аматар, граў на скрыпцы, балалайцы, гітары.

Цётка Маруся выйшла замуж яшчэ перад вайной за настаўніка ў Яловай – Лукевіча, іх вывезлі Саветы зь сям'ёй у 1941 г. Старшы іхны сын ажаніўся, малодшы, Валянтын, памёр. Ён загарэўся беларускай ідэяй, пачаў пісаць вершы, але сьмерць абарвала жьцьцё й гарэньне. Перад сьмерцю ўспамінаў усьцяж мяне, што я яго добра даглядаў. Шкада мне яго, ня толькі як далёкага дваюраднанага брата, але як маладога, запальчывага Беларуса, і хто ведае, мо' й добрага паэта. На вялікі жаль, ягоныя вершы не засталіся ў памяці.

Цётка Насыця, мая хросная маці, выйшла замуж за Другака на Прылуччыну-Сэксэвончыцы, тут-жа, на граніцу Пружаншчыны, у Кобрыншчыну. Была бязьдэтай.

Цётка Надзя памерла ад сухотаў. Яна вучылася на настаўніцу. Добра малявала.

Сям'я Іванюковічаў распалася гэтак.

Дачкі павыходзілі замуж. Адна, Яўдоля, выйшла замуж у Камяніцу, хутар каля Шанёў у Пружанчыне, за Дземянюка Канстанціна. Мела тры дзяцей: два сыны й дачку. Старшы сын Валодзя быў арыштаваны Саветамі й вывезены на Далёкі Ўсход. Быццам ідучы назад з-пад Менску, куды быў перавезены, папаў у нямецкі палон і там памёр. Яго прадаў Зубка, вэтэрынар, які хадзіў да сястры Веры, але Валодзя быў супраць яго, дык той у помсьце сказаў, што Валодзя меў заржаўленае ружжо, а гэтага толькі й трэба было НКВД у 1940 г. Вера выйшла замуж за Усіка ў Пружану, але пакінула яго, бо той меў яшчэ іншыя каханкі. Паўторна выйшла за Петрыка ў Шані. Віталі, наймалодшы сын, ажаніўся з Валяю Люсьцібэр з Шакуноў, быў на вайне й страціў нагу. Быў у нямецкім палоне з часу польска-нямецкай вайны.

Цётка па мацеры, Юля, выйшла замуж за Тройчука пад Кобрын на Плянту. Тройчук меў 80 гектараў зямлі. Меў дзьве дачкі, якія павыходзілі за братаў Паўзуноў у Стрыгаве. Тройчук быў два разы

багатшы за Дземянюка, а чатыры разы за нас, бо мы мелі ў апошні час толькі 40 дзесяцін з балотам. Перад вайной пабудоваў Тройчук трэці па мадэрнасьці ў Польшчы млын каля Кобрына на суполку зь дзядзькам Паўлам Іванюковічам.

Двор Свацьбічы быў падзелены між дзядзькамі – Паўлам, Сьцяпанам й Аляксандрам. Чацьвёрты дзядзька застаўся ў Расеі. Ён страціў руку на вайне. Праславіўся тым, што ўратаваў у часе рэвалюцыі цэлы атрад. Ён застаўся з кулямётам сам у лесе, перабягаў зь месца на месца і абстрэльваў ворагаў, а вораг–бальшавік думаў, што іх там многа. Трымаў фронт да тае пары, пакуль ня быў паранены ў руку.

Дзядзькі Іванюковічы вызначаліся вялікай сілай, былі вельмі рослыя й двох зь іх былі ў ахране цара афіцэрамі.

Дзядзька Сьцяпан ажаніўся з Казловай дачкой з Шанёў. Меў ад яе дзьве дачкі й чатыры сыны. Жонка памерла, і ён ажаніўся з другою. Меў ад яе яшчэ аднаго сына.

Сын Алёша выехаў у Канаду, і да сёньняшняга дня там.

Валодзя ажаніўся, развёўся й зноў ажаніўся. Развод зь першай жонкай так падзейнічаў на яго, што ён захварэў на падучку. Другі раз ажаніўся з зусім непрыкметнай жанчынай зь дзіцём. Памёр у часе савецкай акупацыі.

Яша выехаў зь сястрой Аняй у Варшаву, і там яны засталіся.

Аня была выйшла замуж за паляка Пясецкага ў час першай вайны й доўгі час пражывала ў Харбіне, але здароўе не дазволіла ёй там жыць. Мела слабое сэрца.

Оля выйшла замуж за паляка. Жыла ў Ловіч.

Якая доля спаткала іншых, цяпер ня ведаю.

Дзядзька Антось быў жанаты. Меў трое дзяцей. Якая іхная доля, ня ведаю. Сам ён загінуў у трансмісіі ў сваім млыне ў Свацьбічах, які быў пабудоваў разам з дзядзькам Паўлам.

Дзядзька Павел ажаніўся са сваёй служанкай, але пасля развёўся зь ёю, бо была бязьдетная. Паўторна ажаніўся з Устынай, разводкай з суседняга двара.

Цётка Аляксандра выйшла замуж у Красналескі. Доўгі час жыла шчасьліва, але із-за бязьдетнасьці развьялася з мужам.

А цяпер вярнуся да нашае сям'і.

Найстаршая мая сястра Антаніна выйшла замуж за Навума Корнача на Канаршчыну. Мела двое дзяцей – Ліду й Слаўку. Жыла шчасьліва. Што прынесла вайна – не магу цяпер сказаць.

Сястра Юля выйшла замуж за Аляксандра Дробата. Мела двое дзяцей – Вітольда й Лёніка. З Трусавіцы пераехала ў Свацьбічы на хутар, які купілі ад дзядзькі Паўла. Якая спаткала іх доля пры паноўнай бальшавіцкай акупацыі, таксама цяпер ня ведаю.

Сястра Сіма выйшла замуж, але за каго, цяпер не магу сказаць, бо дайшлі весткі вельмі скупыя.

Я сам быў жанаты й меў дочачку Рагнедку. Доўгае маё прабываньне ў санаторыі было галоўнаю прычынаю, што сям’я мая распалася – я разведзены. Памаглі ў маім няшчасці Міхал Тулейка, Л. К. і Іван Чыжык, якія пхнулі маю былою жонку ў распушту.

Фальшывымі сьведкамі на судзе былі: расеец са сваёй пасьветкай Сінявін зь Бібэрэху, і Юхніўская Аляксандра – украінка.

Гэтых, вышэй упомненых, калі толькі будзе мне магчымасьць, паб’ю – не із-за мяне, але із-за Рагнедчынага шчасьця, якой разьбілі жыцьцё і ўлілі раз назаўсёды атруту ў яе душу.

Вучыць мяне бацька не захачеў, бо заўсёды гаварыў: „Калі чалавек разумны, то й без навукі-школы будзе разумны, а калі чалавек дурны, дык і школа не паможа”. Мая маці прыводзіла мне ў прыклад свайго бацьку, а таксама й свайго сьвёкра, як яны маглі ў жыцьці й бяз школы добра й чэсна кіравацца ў жыцьці.

Вялікае жаданьне маіх бацькоў было, каб я дагледзеў гаспадарку і іхную старасьць, але, на вялікі жаль, ані адно, ані другое не збылося. Ці яшчэ застану я іх у жывых, таксама няведама, бо вось ужо мінула дзесяць год нашага расстаньня. Пры разьвітаньні мы прашчалі крыўды, якія мо’ зрабілі адзін аднаму.

Мая нацыянальная сьведамасьць узрасла вельмі рана. Яшчэ будучы на Ўкраіне хлапчуком, я адчуваў сябе іншым, як акружаючыя людзі. Я першы раз пачуў, што мы беларусы, ад сваёй мацеры. Цяга дамоў была ў мяне вялікая.

Першая сустрэча зь беларускасьцю была тады, калі я бачыў, як мой бацька чытаў беларускую газэту „Сын Беларуса” й перахоўваў грамадоўца аднаго зь вёскі Лазоўка. Я прыслухоўваўся тады да іхнае гутаркі. Мая цікавасьць узрасла.

Будучы ў школе, я купляў беларускія газэты, календары. Беларускі каляндар сарвала польская паліцыя, як убачыла яго на сьцяне.

У 1929 годзе польская паліцыя зрабіла ў мяне вобыск.

Празь некалькі год я навязаў лучнасьць зь беларускімі студэнтамі-гімназістамі зь Беларускай гімназіі ў Вільні. Сярод іх мушу зазначыць наступныя асобы: Ніна Ляўковіч, цяпер Абрамчык, Жэня Волас, Валя Засім, Янка Жэдзік, Піліп Засім, Аляксандар Засім, Янка Хворас,

Барыс Клім, сям'я Стаўбунікаў, Віця Люсьцібэр, Рыгор Шырма, Ганна Новік – паэтка.

Чытаю „Беларускую Крыніцу”, „Хрысьціянскую Думку”, „Родны Край”, „Новы Шлях”, „Саху”, „Шлях Моладзі”, у якім першы раз друкуецца ў 1938 г. мой твор „Восеньню”, а на пачатку наступнага году – першы мой артыкул „Пазнавайма родны край!” Такім чынам, праз чатыры гады адбудзецца 20-годзьдзе маёй літаратурнай творчасьці, хоць я пачаў пісаць яшчэ раней перад гэтым, і быў напісаны цэлы зборнічак расказаў, але яны так і прапалі недзе ў Вільні, куды я быў выслаў.

Варта яшчэ зазначыць маё знаёмства зь Міколам Дудзейкам, які жыў з маці ў Пружане на Горцы. Ён быў патрыёт-камуніст. Перайшоў да Саветаў напярэдадні мінулае вайны. Яго пасадзілі ў турму.

Як выгаварваць па-беларуску першыя словы, мяне навучылі Ліда Канюк з той-жа самай Горкі й Мікола Кот з Заброду, абое з Пружаны. Кот паказаў мне на вуліцы першы раз Хведара Ільляшэвіча, які якраз у той час быў у Пружане ў сваіх бацькоў.

Варта зазначыць маё знаёмства з Міколам Засімам – паэтам, які быў шчырым беларусам, хоць і камуністам. Ён быў так да мяне шчыры, хоць я й быў варожа настроены да бальшавікоў, што як прыйшлі Саветы ў 1939 г., а ён быў у НКВД, дык даў мне пропуск у Берасьце й браўнінг са стала НКВД. Ён верыў у маю чэснасьць, што я яго не прадам. Браўнінг даў мне „на памятку” як падзяку за сяброўства.

Пасьля гэтага я яшчэ больш перакананы, што мой бацька й маці былі правыя, калі вучылі мяне быць чэсным і не трапаць языком, не ашукваць людзей абяцанкамі, быць гаспадаром свайго слова. Я й сёння ўдзячны ім за гэта.

На пачатку 1942 году я еду ў Беласток і сустракаюся з Хведарам Ільляшэвічам і іншымі – беларускім актывам у Беластоку. Сустрэча гэта была пачаткам маёй грамадзкай працы й шырэйшае літаратурнае творчасьці.

Ільляшэвіч назначае мяне прадстаўніком Беларускага Камітэту на нашую гміну. Я пішу часта ў газэту „Новая Дарога”.

Праз год я бяру на сябе абавязак стварыць у Пружане Адзел Беларускага Аб'яднаньня.

Пружанскі адзел Беларускага аб'яднаньня паўстаў улетку 1943 г. у гэтакім складзе:

Ягор Попка – старшыня,

Сяргей Самайлуковіч – сакратар,

Тацьцяна Ляўковіч – машыністка,
Мікола Шопік – заступнік старшыні.

Адзел, па доўгіх ходаньнях, атрымаў рагавы будынак пры Царкоўнай і Гімназіяльнай вуліцах. З шасьці пакояў Адзел займаў тры пакоі, а рэшта пакояў была ў рэзэрве.

Адкрыцьцё Пружанскага Адзелу папярэдзілі дзьве чарговыя абвесткі ў газэце „Новая Дарога”, у якой паведамлялася беларусам Пружаншчыны аб адкрыцьці Адзелу й мэтах ягонае дзейнасьці.

Не прайшло й паўгадзіны пасья адкрыцьця, як зьявіліся першыя зацікаўленыя.

Адзел адразу прыступіў да працы. Аб сваім адкрыцьці зараз-жа былі павядомлены акупацыйныя ўлады. Немец, бюргермайстар, быў вельмі здзіўлены, калі мы яму падсунулі фірмовыя паперкі зь пячаткамі.

У першую чаргу, Адзел прыступіў да арганізацыі беларускай школы ў Пружане. Першыя спробы былі цяжкія. Справа доўга валкавалася із-за будынка, які яшчэ ня быў адрамантаваны. Перашкоды былі пераможаныя. Будынак колішняе польскае гімназіі быў забраны намі пад школу. Залі былі адмалёваныя й рабілі вельмі мілае ўражаньне. Горш было з лаўкамі, якія былі параскіданыя й панішчаныя часткова. Але і іх назьбіралі, а потым дарабілі новыя.

Горш была справа з вымыцьцём падлогі, якая была заваленая вапнай ад маляваньня. Арбайтсам не хацеў даць работнікаў. Бюргермайстар дазволіў мне праз солтыса набраць работнікаў у горадзе. Але й солтыса ня вельмі слухалі, бо не было афіцыйнага загаду. Мне прыйшлося сесьці на самакат, узяць партфэль у рукі ды ехаць шукаць работніц быццам па загаду бюргермайстра. Такім чынам мне ўдалося набраць некалькі жанчын. Яны на другі дзень вымылі дзьве залі. На трэці дзень пачаўся запіс вучняў. Перад гэтым былі паведамленьні, разьвешаныя па горадзе й прагалашаныя ў царквах.

Наплыў вучняў быў вялікі. Як толькі сабралася іх адпаведная колькасьць, зараз-жа прыступілі да арганізацыі першае клясы.

Як толькі пачаліся заняткі першае клясы, наплыў вучняў раптам узрос. Такім чынам была створаная аж васьміклясавая школа з агульным лікам вучняў каля 450.

Дырэктарам школы быў Янка Жэдзік з Шакуноў. Агулам было, апрача дырэктара, 11 настаўнікаў і адна сакратарка канцэлярыі. Настаўнікі былі ўсе прафэсіяналы, за выняткам толькі некалькіх, якія сталіся настаўнікамі пры саветах, як сам дырэктар Жэдзік, другі –

Шопік. Назаву яшчэ двух настаўнікаў з савецкае школы – гэта Зайчанка і ягоная жонка.

Спачатку была нязгранасць сярод настаўнікаў, але пасля я быў змушаны звярнуць ім на гэта ўвагу, угаворваць, настрашваць, і пад канец была наладжаная сапраўдная праца.

Дырэктар Жэдзік быў вельмі працавіты. Мне прыйшлося быць духовым апекуном школы, і, як сябра з малых гадоў, я памагаў Жэдзіку ўва ўсім, дзе толькі была патрэбная мая дапамога.

Фізычны і хімічны габінэты школы былі вельмі добрыя, як на ваенныя часы. Было многа прыродазнаўчых экспанатаў.

Арганізую школы па вёсках. Адчыняюцца школы ў Арабніках, Чахцы, Гародніках, Купічах, Дабучыне. Наладзіў працу ў Пружане, як на тыя часы, вельмі добра.

У 1944 годзе, 11 ліпеня пакідаю Пружаншчыну й празь Бельск, Ломжу еду з жонкай у Прусы. Каля Тойбургу ў вёсцы Эрленталь жывём да бальшавіцкага наступу.

Адступаем разам зь немцамі. У Прусы я прыехаў брычкай. Пры адступленьні памагаю гнаць статак. Па дарозе распускаю многа статку, а рэшту арганізую, і гонім далей. Пры Вайсбэргу затрымліваемся. Стуль едем праз Кёнігсбэрг у Бэрлін.

У Бэрліне затрымліваемся ў Ільяшэвіча. Стараньні нашыя, каб нас прынялі разам да Беларускага Батальёну, не даюць выніку. Мы едем праз Камітэт Самапомачы (Сабалеўскі) у Цьвітаў, дзе працуем на фабрыцы.

Здароўе маё пагоршала, і перад прыходам бальшавікоў у Цьвітаў мы выяжджаем у Шусэнрыд каля Бібэрах-Рыс. Там тры месяцы працуем у баўэра, пакуль не адчынілі лягеры УНРРА.

Пераяжджаем у Бібэрах-Бэргенгаўзэн на Шнайт Штрасэ, 6.

Я іду на прасьвятленьне й зараз-жа ў шпіталь, дзе прабыў з малымі перарывамі аж да 1950 году, пакуль не прыехаў у Віндсбэрг. Усяго адведаў 15 санагорыяў і шпіталяў.

Гэта мая збольшага накінутая дарога, па якой я ішоў ад калыскі да сённяшняга дня.

Уваход мой у беларускае жыццё стаўся з блаславенства маіх бацькоў. Яны прыказвалі й навучалі мяне, каб я заўсёды быў чэсны й шчыры, каб ня пляміў іхнае імя сваімі праступкамі. Я руплюся ўсё гэта рабіць згодна зь іхнай воляй-тастамантам. Калі гісторыя будзе ўдзячная мне, дык хай-жа ў такой самай меры будзе ўдзячная ня толькі маім бацьком, але й дзядом, бо дух мой узгадоўваўся

пакаленьямі. Я рупіўся заўсёды берагчы ў сабе самыя лепшыя якасьці ўсіх маіх родных, блізкіх, якія праз кроў былі й ва мне.

Хай-жа Усемагутны Бог блаславіць маю працу й вядзе мяне ў сьвет, у будучнасьць.

КАМУНІКАТ.ORG